De rode en groene idealen van Pro zijn aan herziening toe

Pro onderscheidt zich van andere partijen door haar mens- en wereldbeeld. Niet het individu, niet de gemeenschap, maar de relatie met mens en natuur is het fundament, betoogt socioloog Hans Harbers.

Partijleider Jesse Klaver tijdens de lancering van de nieuwe partijnaam. FOTO REMKO DE WAAL, ANP

Hans Harbers is voormalig docent sociologie en filosofie aan de Universiteit Groningen

PvdA en GroenLinks verenigen zich zaterdag 13 juni definitief in Progressief Nederland – kortweg Pro. Maar wat betekent dat 'progressief' als ook anderen zich met dit etiket tooien – D66 bijvoorbeeld? Waarin onderscheidt zich de rood-groene combinatie ideologisch van andere politieke stromingen?

Ik zou zeggen: door het mens- en wereldbeeld van waaruit maatschappelijke vraagstukken politiek benaderd worden. Waar voor de liberalen van D66 'het individu' het uitgangspunt vormt, vertrekken christelijke en conservatieve partijen doorgaans vanuit 'de gemeenschap' en de VVD vanuit het geld en de markt. Bij radicaal rechts staat de tegenstelling tussen 'wij', het eigen volk, en 'zij', vreemdeling en elite, voorop.

Collectieven

Rood-groene politiek daarentegen richt zich op wederzijdse afhankelijkheden, op netwerken van relaties en de onrechtvaardigheden die zich daarin voordoen. Samenleven doen we in collectieven, verbonden met anderen. Hoe beter dat netwerk van bindingen, des te sterker we staan – ook als individu. De samenleving is geen optelsom van autonome individuen, maar ook geen ongedeelde gemeenschap. 'Individu' worden we in relatie tot anderen, onze 'identiteit' is het resultaat van wat in zulke relaties laag voor laag wordt opgebouwd.

Ook de natuur kenmerkt zich door wederzijdse afhankelijkheden. Geen boom zonder schimmels, geen vis zonder water. En in tijden van klimaatverandering lijdt het geen twijfel dat ook mens en natuur op elkaar zijn aangewezen: hun beider lot staat op het spel.

Dit relationele mens- en wereldbeeld noopt tot mededogen met de ander – van menselijke en niet-menselijke aard. Al was het alleen al uit eigenbelang. Gaat het beter met die ander, dan ook beter met ons. De erkenning van wederzijdse afhankelijkheid impliceert zorg voor mens én natuur.

Solidariteit, het meest voorkomende woord in het concept-beginselprogramma van Pro, is dan ook meer dan een goedbedoelde *oproep* tot 'verbinding' en 'gemeenschapszin' in antwoord op doorgeschoten individualisme. Van mantelzorg tot verzorgingsstaat en milieubeleid: solidariteit met mens en natuur is voor progressieve politiek een *opdracht* die voortvloeit uit het besef van lotsverbondenheid.

Vrijheid is veel meer dan 'jezelf kunnen zijn'

Echter, niemand kan altijd voor alles verantwoordelijk zijn. Ook de politiek niet. Onze empathie en ons kunnen is niet onbegrensd. Bovendien spelen er in het netwerk van bindingen altijd belangentegenstellingen en machtsverschillen. Sommige afhankelijkheden zijn onrechtvaardig en zijn we liever kwijt dan rijk. Er zullen keuzes gemaakt moeten worden. Welke relaties bevorderen en welke afbouwen? Met streven naar autonomie en onafhankelijkheid heeft dat weinig te maken. Netwerkloos bestaan is een illusie.

Maar kiezen op basis waarvan? Progressieve politiek kan daartoe te rade gaan bij bekende rode en groene idealen zoals vrijheid, gelijkheid en duurzaamheid, mits die herzien worden in lijn met dat relationele mens- en wereldbeeld; ook als dat ten koste gaat van heilige huisjes in eigen kring.

Gelijkheidsideaal

Neem het aloude, 'rode' gelijkheidsideaal. Dat suggereert al snel dat alle verschillen moeten worden uitgewist. Beter is het om te spreken van gelijkwaardigheid. Dat impliceert zowel inclusiviteit als diversiteit.

Dit mens- en wereldbeeld noopt tot mededogen met de ander, met mens en natuur

Maar gelijkwaardigheid is geen gegeven; zij moet worden gerealiseerd door belemmeringen weg te nemen. Ergo: herverdeling en emancipatie. Daar wordt niet alleen de zogenaamde onderkant van de samenleving beter van. Uiteindelijk versterkt dat het hele netwerk – ook de midden- en hogere klassen.

Of neem het groene idee van duurzaamheid, een gezonde planeet. Dat kan niet langer verdedigd worden in termen van de 'intrinsieke waarde' van de natuur. In een relationeel wereldbeeld is waarde geen gegeven, maar de uitkomst van relaties. Een leefbare wereld realiseren voor mens én natuur is dan ook een *politieke* afweging – niet ingegeven door 'de natuur zelf'.

Vrijheid is veel meer dan 'jezelf kunnen zijn'. Vrijheid vereist juist het creëren en onderhouden van maatschappelijke condities waaronder mensen zich kunnen ontwikkelen, hun identiteit kunnen vormen en hun individualiteit kunnen uiten. In het netwerk van afhankelijkheden staan individu en gemeenschap niet tegenover elkaar, maar krijgen beide tegelijk gestalte.

Ultieme autoriteit

De constatering dat iedereen met alles verbonden is noopt, tot slot, ook tot bescheidenheid. In een relationele benadering van het bestaan is geen plaats voor een ultieme autoriteit – god niet, 'jezelf' niet, dé natuur niet, en ook dé waarheid niet. Een rechtvaardige samenleving en een gezonde planeet moet worden gerealiseerd zonder een beroep te kunnen doen op een hogere macht of arbiter. Dan blijft ons niks anders over dan de erkenning van de mogelijkheid dat de ander misschien toch wel eens gelijk zou kunnen hebben – democratie dus – en koesteren we de onafhankelijke arbiter die we zélf creëerden: de rechtsstaat met haar scheiding der machten.

Met dit relationele perspectief, voorbij zowel individu als gemeenschap, zijn uiteraard lang niet alle vragen beantwoord. Maar het biedt wel een fundament voor Progressief Nederland om vol vertrouwen de democratische arena te betreden.